

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه علوم قرآن و حدیث
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: علوم قرآن و حدیث

عنوان:

بررسی مبانی قرآنی و روایی دعای عهد

استاد راهنما:

دکتر احمد رضا غایی

استاد مشاور:

دکتر امیر توحیدی

پژوهشگر:

معین دشتبانی

زمستان ۱۳۹۰

معاونت پژوهش

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاباری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادی انبوهی و اعضای هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های

پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تعظی کن کنیم:

- ۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج و دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل تحقیق جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

تقدیم بہ:

پیامبران کرامت اللہ علیہم السلام؛

از آدم (ع) تا خاتم (ص)

و امامان ہدایت از علی مرتضیٰ (ع) تا ہمین فرزند معصومش حسن عسکری (ع)

و بہ سرور و مولایمان؛

مہدی صاحب الزمان (عج)،

کہ حاکمیت حکومت حق در سراسر جہان، در ہنگام ظہور، با وجود آن نور الہی تجلی خواہد یافت.

و بہ تمامی منتظران ظہورش کہ ہر روز با سردادن دعای عہد؛ پیمان الستی خود را یاد آور می شوند.

شکر و قدردانی:

حال که با تاییدات خداوند متعال و عنایات حضرت ولیعصر (ع) این پایان نامه-که در حقیقت آغاز راهی برای این حقیر محسوب می شود- قابل ارائه گردیده، برعهده خود می دانم؛ از زحمات بی شائبه و رهنمودهای علمی استاد راهنما؛ جناب آقای دکتر غایی که موجبات شکل گیری این رساله را فراهم نمودند؛ صمیمانه قدردانی نموده و از مساعدت های جناب آقای دکتر توحیدی که به عنوان استاد مشاور و رئیس گروه علوم قرآن و حدیث؛ گوهرگران سنگ علمی خویش را به کمترین شاگردانش؛ اهدا نموده، سپاسگزاری کنم.

همچنین از حمایت های بی دریغ پدر فداکار و مادر مهربانم، در مدت گرد آوری این اثر، کمال امتنان و نهایت سپاس به عمل می آید. امیدوارم تا قلب علوی در بدنم می تپد و خون حسینی در رگانم جاری است، بتوانم دست بوس این دو عزیز باشم.

درنهایت از همه عزیزانی که در تهیه و تدوین این پیشکشی ناچیز؛ به ساحت مقدسش (عج)؛ مرا به هر نحوی یاری نمودند، سپاسگزارم.

امیدوارم به واسطه مفاهیم بلند و آسمانی دعای عهد در جمع یاران، خدمتگزاران و سربازانش (عج) قرار بگیریم. ان شاءالله

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب معین دشتبانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۶۶۰۴ در رشته الهیات و معارف اسلامی، علوم قرآن و حدیث که در تاریخ ۹۰/۱۱/۳۰ از پایان خود تحت عنوان: بررسی مبانی قرآنی و روایی دعای عهد

با کسب نمره ۱۷ و درجه عالی دفاع نموده‌ام بدین وسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نمودم مطابق ضوابط و رویه‌های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۰/۱۱/۳۰

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای معین دشتبانی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۷ بحروف هفده و با درجه بسیارخوب مورد تصویب قرار گرفت.

امضا استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول: کلیات	
۱-۱- تبیین موضوع تحقیق	۴
۱-۲- سوالات	۵
۱-۳- فرضیه های تحقیق	۵
۱-۴- پیشینه و منابع تحقیق	۶
۱-۵- روش تحقیق	۷
۱-۶- قلمرو تحقیق	۷
۱-۷- چارچوب و ساختار تحقیق	۷
فصل دوم: دعای عهد و جایگاه آن	
۲-۱-۱- دعا و اهمیت آن	۹
۲-۱-۱-۱- تعریف لغوی و کاربردی دعا	۹
۲-۱-۲- تاریخچه دعا	۱۴
۲-۱-۳- دعا و اهمیت آن در منظر آیات و روایات	۱۵
۲-۱-۴- تقسیم بندی متون ادعیه	۲۴
۲-۱-۴-۱- ادعیه ماثوره و جایگاه آن	۲۵
۲-۱-۴-۲- ادعیه ماثوره ، منابع و قلمرو آن	۲۶
۲-۱-۴-۳- اشاره ای به تاریخچه نگارش و تدوین ادعیه	۲۸
۲-۲- دعای عهد	۳۱
۲-۲-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی واژه عهد	۳۱
۲-۲-۲- معانی کاربردی عهد در قرآن	۳۲
۲-۲-۳- معانی کاربردی عهد در روایات	۳۸
۲-۲-۴- علت نامگذاری دعای مورد نظر به اسم عهد	۴۳
۲-۲-۵- بررسی منابع و مصادر دعای عهد	۴۳

- ۴۴ منابع و مصادر ۱-۵-۲-۲
- ۴۵ بررسی رجالی راویان این دعا ۲-۵-۲-۲
- ۴۹ بررسی اجمالی شرح های دعای عهد ۶-۲-۲
- ۵۱ فضیلت تجدید عهد با ولی غایب خدا (عج) ۷-۲-۲

فصل سوم: مبانی قرآنی و روایی دعای عهد

- ۵۴ ترجمه فارسی دعا
- ۶۰ ۱-۳-بخش اول : آغاز توحیدی؛ ندای توحید و بندگی
- ۶۰ ۱-۱-۳ جلوه هایی از ربوبیت خداوند
- ۶۲ ۲-۱-۳ معرفی عهد الهی، به واسطه اسامی و اوصاف جلال و جمال حق
- ۶۳ ۱-۲-۱-۳ پیامبر اسلام و ائمه معصومین (ع) آغازین و بهترین مخلوق
- ۶۵ ۲-۲-۱-۳ نور عظیم؛ نور محمد(ص) و آل محمد(ع)
- ۳-۲-۱-۳ اشاره ای به تفسیر آیه نور : در آیه نور، از خداوند تعبیر به نور آسمانها و زمین معرفی شده است:
- ۶۶ ۳-۱-۳-درخواست های مطرح شده در دعا
- ۱۳۱ ۲-۳-بخش دوم : صلوات فراگیر و بی پایان بر حجت زمان
- ۱۷۰ ۳-۳-بخش سوم : تجدید عهد و پیمان خالصانه
- ۲۰۲ ۱-۳-۳-تجدید پیمان صبحگاهی
- ۲۰۴ ۲-۳-۳-تحکیم عهد ، عقد ، و بیعت با صاحب الزمان(عج)
- ۲۰۷ ۳-۳-۳-شرایط و تکالیف اهل پیمان و منتظران ظهور و یاران آن حضرت(عج)
- ۲۱۵ ۴-۳-۳-درخواست خروج از قبر در هنگام ظهور
- ۲۱۹ ۴-۳-بخش چهارم: فضای انتظار، دعای بر فرج و بیگانگی از ظلم محیط
- ۲۱۹ ۱-۴-۳ فضای انتظار و درخواست تعجیل فرج و ظهور
- ۲۱۹ ۱-۱-۴-۳ رویت آن مه جبین (عج)
- ۲۲۰ ۲-۱-۴-۳ زینت انظار
- ۲۲۱ ۳-۴-۱-۳ تعجیل در فرج
- ۲۲۲ ۴-۱-۴-۳ درخواست آسان شدن خروج حضرت(عج)
- ۲۲۳ ۵-۱-۴-۳ درخواست وسعت راه

- ۲۲۴.....۳-۴-۱-۶- درخواست وعزم بر وارد شدن به طریق حضرت(عج):
- ۲۲۵.....۳-۴-۱-۷- در خواست نفوذ امرش
- ۲۲۶.....۳-۴-۱-۸- در خواست تشدید قوت برای در برابر دشمنان:
- ۲۲۶.....۳-۴-۱-۹- درخواست آبادانی شهرها
- ۲۲۸.....۳-۴-۱-۱۰- درخواست احیاء بندگان خدا به واسطه ایشان
- ۲۲۹.....۳-۴-۲- تولی و تبری و بیگانگی از ظلم محیط
- ۲۳۱.....۳-۴-۲-۲- در خواست ظهور ولی خدا(عج):
- ۲۳۳.....۳-۴-۲-۳- معرفی حجت خدا(عج)
- ۲۳۵.....۳-۴-۲-۴- احقاق حق و نابود ساختن هر باطلی
- ۲۳۶.....۳-۴-۳- فضای دعا برای امام زمان(عج) در غیبت و ظهور؛ رفع موانع و پیشبرد اهداف
- ۲۳۶.....۳-۴-۳-۱- پناه بندگان خدا
- ۲۳۷.....۳-۴-۳-۲- یاری کننده برای کسانی که یاری ندارد
- ۲۳۸.....۳-۴-۳-۳- تجدید کننده بنای احکام تعطیل شده کتاب خدا
- ۲۳۹.....۳-۴-۳-۲- رفعت نشانه های دین خدا و سنتهای نبی
- ۲۴۱.....۳-۴-۳-۵- حفظ حضرت(عج) از خطر دشمنان
- ۲۴۴.....۳-۴-۵- بخش پنجم: آرمان های ظهور
- ۲۴۴.....۳-۴-۵-۱- خوشحالی پیامبر(ص) و رهروان ایشان
- ۲۴۶.....۳-۴-۵-۲- ترحم به گرفتاری شیعیان بعد از رحلت پیامبر (ص)
- ۲۴۸.....۳-۴-۵-۳- طلب رفع حزن و اندوه از امت پیامبر(ص)
- ۲۵۰.....۳-۴-۵-۴- ظهور، از دیدگاه شیعیان نزدیک است.
- ۲۵۲.....۳-۴-۵-۵- پایان توحیدی؛ ظهور رحمت خداست
- ۲۵۳.....۳-۴-۵-۶- صدا زدن مولا صاحب الزمان(عج) و آماده سازی خود برای ظهور و یاری مولی (عج)

فصل چهارم: بحث و نتیجه گیری

- ۲۶۳..... منابع و ماخذ

مقدمه

در متون دینی به مبحث دعا از جهات مختلف توجه ویژه ای شده و کتب بسیاری در این زمینه نگاشته شده است. با نگاهی کلی به منابع دینی درمی یابیم که دعا کلید باب ملاقات با خدا؛ مفتاح سعادت و حاجات و روزنه ای جهت ارتباط مخلوق به سوی خالق است. در پرتو همین ارتباط است که مخلوق اظهار عبودیت نموده و خود را محتاج و نیازمند مطلق به آن وجود بی نیاز و بخشنده می یابد.

علاوه بر این باید گفت در بسیاری از روایات و اقوال معصومین (ع) متن و کیفیت دعا آمده است که به ادعیه ماثوره معروفند. از آن جا که آگاهان واقعی به حقایق امور امامان معصوم (ع) می باشند، دعاهای رسیده همانند سایر اخبار و آثار برجای مانده از آن بزرگوران حاوی مضامین و مبانی است که می تواند دریچه ای برای ورود به دنیایی جدید به منظور شناخت بهتر از حقایق هستی و خالق آن باشد. در عصر حاضر که بشر برای رسیدن به حق و حقیقت دچار سردرگمی و تشتت آرا گردیده رجوع به این منابع-باتمام مشکلاتی که دارد-ضروری می نمایاند.

در تحقیق پیش رو در نظر است با توکل بر ذات باریتعالی و توسل به وجود مقدس پیامبر اکرم (ص) و سلاله پاکش حضرت صاحب الامر (عج) به این بخش اندک از مبحث دعا پرداخته شود. بخشی هرچند اندک اما به بزرگی همه یاران حضرت ولیعصر (عج) که به واسطه این عهد نامه، صبحگاهان آمادگی و ارادت قلبی خود را به مولایشان عرضه می دارند. دعایی که در طول تاریخ تشیع بارها و بارها بر لسان بزرگانی در اعصار مختلف همچون شیخ ابو عبدالله مشهدی، سید بن طاوس، شیخ ابراهیم بن علی کفعمی، علامه محمد باقر مجلسی و شیخ عباس قمی جاری شده و آن را تعلیم و ترویج داده اند.

دعای عهد از ادعیه ماثوره ایست که امام صادق (ع) آن را به عنوان پیمان نامه ای بین ولی غایب خدا (عج) و شیعیان قراردادده اند. دعای عهد علاوه بر اینکه در منابع معتبری آمده؛ واجد معارف گسترده و ژرفی از آثار وحی (قرآن و روایات) است.

از آنجا که در عصر غیبت به سر می بریم و ضرورت شناخت حضرت ولیعصر(عج) بر هیچ یک از شیعیان پوشیده نیست ، دعای عهد می تواند منبعی برای کسب معارف مهدوی باشد. اینکه عبارات ، تعابیر و مفاهیم این دعا چقدر با مبانی قرآنی و روایی انطباق دارد و تا چه میزان می تواند به افزایش معلومات در این حوزه کمک کند انگیزه محقق در جمع آوری این رساله است . با این هدف که در صورت مطابقت این دعا با کتاب و سنت ، هم به معانی ژرف مضامین این عهد نامه پرداخته شود و در ضمن وجهی از تفسیر آیات و روایاتی که عینا در متن دعا آمده یا بدان اشاره رفته ، عنوان گردد.

در راستای پرسش به فرضیه اصلی این تحقیق که همان تطابق دعای عهد با قرآن و سنت است ، واژه ها ، عبارات و مفاهیم این دعا به صورت تفصیلی مورد بحث قرار می گیرد و آیات و روایاتی که در این زمینه وارد شده جمع آوری می شود و در ذیل هر بحث می آید. هرچند که از شروحاتی که بر این دعا نگاشته شده برای توضیح و تبیین بیشتر مطالب ، در برخی قسمتها استفاده شده است.

فصل اول: کلیات

۱-۱- تبیین موضوع تحقیق

دعا یک مفهوم گسترده و در تمامی ادیان الهی از جایگاه ویژه ای برخوردار است. علاوه بر در ادیان الهی در جوامع بدوی بشری نیز مقوله دعا موجود است و این خود نشانگر همراهی این امر از ابتدای خلقت بشر می باشد. دعا هرچند که در سیر تاریخی اش دچار پیچیدگی ها ، ابهامات و حتی خرافه ها گردیده اما تاکنون اصلش را نه تنها از دست نداده بلکه روز به روز در بین مردم و حتی نخبگان جوامع جلوه ای تازه می یابد. تعداد مقالات و کتب علمی که امروزه در این موضوع منتشر می گردد خود گواه روشنی بر صدق این مدعا است . هرچند که برخی در پی اثبات نقش بی بدیل آن در زندگی بشر بوده و برخی دیگر به دنبال تخطئه و موهوم انگاری تمامی آن.

دین اسلام که آخرین و کامل ترین دین الهی است در این مقوله از سایر ادیان مستثنی نیست. در آیات و روایات بسیاری به اهمیت و جایگاه این موضوع اشاره شده است. پیامبر خاتم (ص) و جانشینان الهی اش (ع) به ذکر فضایل دعا در پیشگاه خداوند بسنده نکرده اند و با استفاده از مفاهیم نورانی باطنی ظاهر خویش دعاهایی به اصحاب خویش آموزش داده اند که در پرتو این ادعیه انسان می تواند به نیازهای مادی و معنوی خود برسد و مهم تر از این مبدا و مقصد خلقت را بیابد و در این خلال معارفی بیاموزد. همان طور که اخبار و تفاسیر رسیده از آن بزرگواران را ماثوره می نامند ؛ تبعا دعاهای نقل شده از ایشان "ادعیه ماثوره" نام می گیرند ؛ که در کنار سایر احادیث و روایاتشان می تواند برای بشر راهگشا و رهنمون باشد. یکی از درخواستهای که در ادعیه ماثوره بدان اشارات فراوانی شده است دعا در تعجیل فرج آقا امام زمان (عج) می باشد . که می توان به ادعیه مشهوری مانند دعای ندبه، فرج و.. اشاره کرد . دعای عهد نیز که از ادعیه معتبر می باشد جزء این ادعیه به شمار می رود . در این دعا مباحثی مانند شروع توحیدی ، تجدید پیمان با ولی خدا ، رجعت و درخواست تعجیل در فرجش مطرح شده است. که هر یک از این موارد ؛ براساس محوریت این دعا در راستای معرفت

حجت و ولی غایب خدا (عج) از جهات مختلف و یاد آوری عهدی دیرینه برای انسان جویای فطرت اصیل و پاک نهاد می باشد.

۱-۲-سوالات

- ۱-۲-۱- آیا مفاهیم دعای عهد مبتنی بر آیات قرآن کریم و برگرفته از روایات صادره از پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) و یا موید به تایید آن می باشد؟
- ۱-۲-۲- منظور از واژه "عهد" چیست؟ و وجه تسمیه این دعا ؛ و از همه مهمتر نقش دعای عهد در تجدید عهد هر روزه با امام عصر (عج) چیست ؟
- ۱-۲-۳- منظور از عبارات ابتدایی دعا مانند نور عظیم ، کرسی رفیع ، بحر مسجور و ... چیست؟
- ۱-۲-۴- مهمترین ویژگیهای منتظران ظهور در این دعا کدامند؟
- ۱-۲-۵- چه مواردی در این دعا برای زمان پس از ظهور مطرح شده است؟

۱-۳-فرضیه های تحقیق

- ۱-۳-۱- این دعا جزء ادعیه ماثوره معتبر بوده و مبانی آن با آیات و روایات انطباق دارد.
- ۱-۳-۲- در متون دینی به ویژه نص این دعا ؛ عهد و پیمان با خداوند در عهد و پیمان با امام زمان (عج) محقق می شود.
- ۱-۳-۳- بخشی از درخواستهای که در این دعا مطرح شده مانند آبادانی زمین ، نابودی فساد ، اظهار حق و .. فقط در زمان حضرت ولیعصر (عج) محقق می شود. در عین حال که حقیقت عمران مربوط به زمان ظهور است اما برای ما نیز پیام اعتقادی و علمی دارد.

۱-۴- پیشینه و منابع تحقیق

بنابر جستجویی که از منابع موجود در کتابخانه ملی و مرکز اسناد جمهوری اسلامی ایران و همچنین کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی به عمل آمد، پایان نامه ای با این عنوان نگاشته نشده است. در زمینه شرح این دعا نیز ۶ عنوان به شرح ذیل موجود بود:

۱-۴-۱- شرح دعای عهد تألیف محمد بن محمدحسن بن ملا علی هرنندی که توسط پژوهشگر معاصر جناب آقای حسین درگاهی تصحیح شده و بارها توسط انتشارات مختلف به چاپ رسیده است.

۱-۴-۲- کتاب سپیده دمان در برگرفته شرح دعای عهد که توسط حسین حسینی در سال ۱۳۸۳ توسط انتشارات نگار چاپ گردیده است.

۱-۴-۳- کتاب شوق عهد شامل ترجمه و شرح دعای عهد تألیف مجتبی کلباسی و در سال ۱۳۸۴ توسط بنیاد قرآن و عترت به چاپ رسیده است.

۱-۴-۴- کتابی با عنوان نجوای منتظران باموضوع سیری در دعای عهد تألیف مهدی قاسمی منفرد که در سال ۱۳۸۵ توسط انتشارات فرهنگ مکتوب به چاپ رسیده است.

۱-۴-۵- ترجمه و شرح دعای عهد امام زمان تألیف احمد نظری که توسط انتشارات عصر جوان در سال ۱۳۸۷ چاپ شده است.

۱-۴-۶- پیمان بامدادان شرح دیگر حسین حسینی بر این دعا که در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات مکیال به چاپ رسیده است.

قابل ذکر است که در میان شروح یاد شده فقط مورد اول به صورت علمی و مستند به شرح پرداخته و سایر شروح از جایگاه علمی درخور توجهی برخوردار نبوده و بیشتر جنبه یک متن ادبی را دارند.

منابع این تحقیق کتب تفسیری مانند تفاسیر قمی، عیاشی، فرات کوفی، البرهان، مجمع البیان والمیزان... و کتب روایی مانند کتب اربعه، بحار الانوار، غیبت شیخ طوسی، غیبت نعمانی و... می باشند.

همچنین از برنامه های رایانه ای تخصصی کتابشناسی و رجالی بهره گرفته شده است.

۱-۵-روش تحقیق

در این تحقیق با روش کتابخانه ای و یادداشت برداری مطالب گردآوری شده و نتیجه ارائه می گردد.

۱-۶-قلمرو تحقیق

بررسی لغوی الفاظ و مفرداتی که در این دعا به کار رفته و معنای لغوی و کاربرد الفاظ در قرآن ، روایات و سایر ادعیه ماثوره همچنین به شروح اشاره شده در بند ۴ نیز اشاره می شود و بنابراین مطالب شرحی ارائه می گردد.

۱-۷-چارچوب و ساختار تحقیق

این تحقیق از اجزایی شامل شده که عبارتند از مقدمه که ضرورت پرداختن به این موضوع عنوان می شود. سپس در فصل اول به کلیات و بررسی تعاریف کلید واژه پرداخته می شود. در فصل دوم به بررسی مصادر و منابع دعای عهد ، بررسی شرح راویان و بررسی محتوایی شرحهای ارائه شده توسط شارحان این دعا پرداخته می شود. و در فصل سوم به استخراج مفاهیم و الفاظ این دعا از آیات قرآن و روایات معصومین (ع) می پردازیم و میزان انطباق مفاهیم این دعا را با مبانی قرآنی و روایی می سنجیم.

کلیدواژه های این تحقیق عبارتند از : دعا ، دعای عهد ، میثاق الهی ، صلوات فراگیر، تجدید پیمان ، امام زمان (عج) ، یاری و آمادگی ، دعای بر فرج و ظهور ، آرمان های ظهور که به هرکدام در جای خود به صورت مفصل پرداخته می شود.

فصل دوم:

دعای عهد و جایگاه آن

۲-۱- دعا و اهمیت آن

دعا یک مفهوم گسترده و در تمامی ادیان الهی از جایگاه ویژه ای برخوردار است. علاوه بر ادیان الهی در جوامع بدوی بشری نیز مقوله دعا موجود است و این خود نشانگر همراهی این امر از ابتدای خلقت بشر می باشد. دعا هرچند که در سیر تاریخی اش دچار پیچیدگی ها ، ابهامات و حتی خرافه ها گردیده اما تاکنون اصالتش را نه تنها از دست نداده بلکه روز به روز در بین مردم و حتی نخبگان جوامع جلوه ای تازه می یابد .

در متون دینی به مبحث دعا از جهات مختلف توجه ویژه ای شده و کتب بسیاری در این زمینه نگاشته شده است . با نگاهی کلی به منابع دینی درمی یابیم که دعا کلید باب ملاقات با خدا ؛ مفتاح سعادات و حاجات و روزنه ای جهت ارتباط مخلوق به سوی خالق است . در پرتو همین ارتباط است که مخلوق اظهار عبودیت نموده و خود را محتاج و نیازمند مطلق به آن وجود بی نیاز و بخشنده می یابد.

دین اسلام که آخرین و کامل ترین دین الهی است در این مقوله از سایر ادیان مستثنی نیست. در آیات و روایات بسیاری به اهمیت و جایگاه این موضوع اشاره شده است. پیامبر خاتم (ص) و جانشینان الهی اش (ع) به ذکر فضایل دعا در پیشگاه خداوند بسنده نکرده اند و با استفاده از مفاهیم نورانی باطن طاهر خویش دعاهایی به اصحاب خویش آموزش داده اند که در پرتو این ادعیه انسان می تواند به نیازهای مادی و معنوی خود برسد و مهم تر از این مبدا و مقصد خلقت را بیابد و در این خلال معارفی بیاموزد.

۲-۱-۱- تعریف لغوی و کاربردی دعا

واژه دعا را مصدری از ریشه د ، ع ، و دانسته اند. (ابن منظور، ۱۴۰۴، ۵۴۸/۱۴). دعا به معنای خواندن و صدا زدن است. (فراهیدی ، ۱۴۱۰، ۲۲۱/۲ ؛ ابن منظور، ۱۴۰۴ ، ۵۴۸/۱۴)؛ راغب

اصفهان، ۱۴۱۲، ۳۱۵؛ طریحی، ۱۳۷۵، ۱۳۸/۱؛ قرشی، ۱۳۷۱، ۳۴۴/۲؛ مصطفوی، ۱۳۶۰، ۳۹۱/۱) البته با این فرق که در ندا اسمی اضافه می گردد حال آن که در دعا اینگونه نیست. راغب می گوید:

- مثل - النداء - یعنی کسی را بانگ زدن و خواندن جز اینکه نداء را در بانگ زدن بدون اضافه کردن اسم آن شخص به کار می برند مثل - آیا - یعنی آهای ولی دعاء - بانگ زدن و خواندن است که پیوسته با اسم طرف - همراه است مثل - یا فلان و گاهی این دو واژه به جای یکدیگر به کار می روند. (راغب، ۱۴۱۲، ۳۱۵)

وجوه معانی دعا

ابن منظور از قول ابو اسحاق دعا را سه وجه می داند: وجه اول ستایش و ثنای خداوند؛ وجه دوم درخواست بخشش و رحمت و وجه سوم درخواست بهره دنیوی.

دلیل اشتراک این سه وجه را صادر شدن کلمات ندایی یا الله، یارحمان و... بیان می کند:

- الدعاء لله علی ثلاثه أوجه: فضرِبُ منها توحیدُهُ و الثناءُ علیه کقولک: یا الله لا إله إلا أنت، و کقولک: رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، إِذَا قُلْتَهُ فَقَدْ دَعَوْتَهُ بِقَوْلِكَ رَبَّنَا، ثُمَّ أَتَيْتَ بِالثَّنَاءِ وَ التَّوْحِيدِ، وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ: وَ قَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي (غافر، ۶۰) فهذا ضَرْبٌ مِنَ الدَّعَاءِ، وَ الضَّرْبُ الثَّانِي مَسْأَلَةُ اللَّهِ الْعَفْوِ وَ الرَّحْمِ وَ مَا يُقَرَّبُ مِنْهُ كَقَوْلِكَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا، وَ الضَّرْبُ الثَّلَاثُ مَسْأَلَةُ الْحَظِّ مِنَ الدُّنْيَا كَقَوْلِكَ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي مَالًا وَ وَلَدًا، وَ إِنَّمَا سُمِّيَ هَذَا جَمِيعُهُ دُعَاءً لِأَنَّ الْإِنْسَانَ يُصَدَّرُ فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ بِقَوْلِهِ يَا اللَّهُ يَا رَبِّ يَا رَحْمَنُ، فَلِذَلِكَ سُمِّيَ دُعَاءً. (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۵۴۷/۱۴)

- خواندن خداوند بر سه وجه است: پس وجهی از آنها توحید و ثنای اوست مانند این کلامت: ای خداوند جز تو هیچ معبودی نیست، و همچنین مانند کلامت: پروردگارا! ستایش از آن توست، آنگاه که آن را گفتی پس او را به گفته ات ربنا خوانده ای، سپس ثنا و توحید را آورده ای و مانند این قول: "و پروردگارتان فرمود: مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. در حقیقت، کسانی که از پرستش من کبر می ورزند به زودی خوار در دوزخ درمی آیند." قسمی از دعاست. و قسم دوم درخواست عفو و رحمت و آنچه نزدیک آن است از خداوند، مانند کلامت که: پروردگارا ما را ببخشای، و قسمت